

Društvo za opazovanje in
proučevanje ptic Slovenije
Tržaška cesta 2
SI – 1000 Ljubljana
Slovenija
T +386 1 426 58 75
F +386 1 425 11 81
dopps@dopps.si
www.ptice.si

ID za DDV: SI68956029
TRR: SI56 0201 8001 8257 011

Naravovarstveni pomen kolonije breguljk *Riparia riparia* na Savi pri Šentjakobu

Luka Božič, DOPPS

25. avgust 2011

Povzetek

Na levem bregu Save pri Šentjakobu je bilo maja leta 2011 odkritih 82 gnezdilnih rogov breguljke, vrste lastovke, ki je v Sloveniji zaradi uničevanja habitata močno ogrožena. Gre za eno od samo štirih kolonij breguljke v naravnih stenah v Sloveniji, ki predstavlja več kot 13% nacionalne populacije vrste.

Ocenjujemo, da bi vsakršno spreminjanje značilnosti naravnih gnezdišč breguljk na reki Savi, kar vključuje različne oblike stabilizacije brežin, preprečilo nadaljnje gnezdenje vrste na tem območju in s tem povzročilo njeno lokalno izumrtje.

Zaradi velikega naravovarstvenega pomena je omenjeno gnezdišče in vse potencialne lokacije v neposredni okolici treba ohraniti v obstoječem stanju in se vanje na noben način ne sme posegati.

Predlagamo, da država v povodnji izpodjedena zemljišča odkupi za vodno zemljišče, kar je tudi s vidika javnih financ mnogo ugodnejša rešitev (10 do 20 krat ceneje) od gradnje kamnometa.

1. Splošno

Breguljka *Riparia riparia* je selilska vrsta iz družine lastovk Hirundinidae. Njen globalni areal je zelo velik in obsega celotno Palearktično in Nearktično biogeografsko regijo. V Evropi naseljuje praktično vse države, z izjemo Islandije in nekaterih sredozemskih otokov. Prehranjuje se z letečimi žuželkami, ki jih lovi v zraku, večinoma nad različnimi mokrišči (MEAD & SZÉP 1997).

Breguljka je v Evropi na območjih s primernimi gnezdišči pogosta vrsta. Za gnezdeče populacije so značilna velika nihanja, ki so posledica začasne oziroma nestalne narave gnezdišč v vertikalnih stenah s primernim substratom in velike občutljivosti vrste na suše na prezimovališčih. Takšna gnezdišča so (bila) najpogostejša vzdolž velikih nižinskih rek, na

severu Evrope pa ponekod tudi na morskih obalah. Zaradi regulacij večine za gnezdenje potencialno primernih rek, so naravna gnezdišča breguljke danes ponekod zelo redka, zlasti v Zahodni in Srednji Evropi. Tukaj je preživetje vrste odvisno od rapoložljivosti različnih antropogeno nastalih gnezdišč (MEAD & SZÉP 1997). Tako na primer breguljke sploh ne gnezdijo več v naravnih gnezdiščih v številnih delih celinske Nemčije (BERNDT *et al.* 1994, LOSKE & LAUMEIER 1999, HAGE 2001), Belgije (PIERRE 1985), Češke (HENEBERG 1997) in na avstrijskem Štajerskem (SACKL & ILZER 1997). Nasprotno so velike kolonije breguljk še vedno pogoste vzdolž nekaterih velikih rek Vzhodne in Južne Evrope, kot sta npr. Tisa na Madžarskem (SZÉP 1993, SZÉP *et al.* 2003) in Drava na Hrvaškem (REEDER *et al.* 2006). Vrsta na območjih, kjer razmere to dopuščajo, navadno gnezdi v velikih kolonijah, ki štejejo 300-2500, občasno celo 4000 parov (MEAD & SZÉP 1997, HENEBERG 2003).

Ocenjujejo, da se je populacija breguljke v Evropi v obdobju 1970-1990 zmanjšala. Kljub temu, da je bilo upadanje številčnosti v minulem desetletju manjše, je današnja velikost populacije daleč pod nekdanjim nivojem. Zaradi tega ima vrsta v Evropi neugoden varstveni status in je uvrščena v kategorijo vrst z izčrpanimi populacijami (»depleted») (BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004).

Slika 1: Breguljka v letu. Foto: Ken Billington, Wikimedia commons

2. Značilnosti gnezdišč breguljk

Breguljke za gnezdenje izbirajo sveže erodirane, gole, bolj ali manj vertikalne stene, s primernim materialom, v katere z nogami izkopljejo gnezdilne rove. Gnezdo se nahaja v nekoliko razširjeni kamrici na koncu rova. Dolžina gnezdilnega rova je navadno 60-70 cm in je odvisna od materiala, ki sestavlja steno. Naseljevanje kolonije navadno poteka od zgornjega roba stene navzdol in večinoma so gnezdilni rovi skoncentrirani v zgornji tretjini stene. Gnezditvena sezona breguljke traja od sredine aprila do konca avgusta, v tem času vzredijo 1-2 zaroda (BERNDT *et al.* 1994, HENEBERG 1997, 1998 & 2003, BAUER *et al.* 2005).

Odločilen dejavnik pri izbiri gnezdišča, poleg nekaterih drugih osnovnih pogojev, je granulometrična sestava delcev v steni. Kljub temu je spekter različnih vrst materialov, ki jih naseljuje breguljka, dokaj širok. V splošnem se breguljke izogibajo gnezdenju v stenah oziroma delih sten z večjo prisotnostjo delcev > 5 mm. Najprimernejši za gnezdenje je peščen material oziroma pesek s primesmi glinenih delcev (BERNDT *et al.* 1994).

3. Status v Sloveniji

V novejšem času velja breguljka v Sloveniji za zelo redko gnezdilko. Slovenska populacija je bila v 90-ih letih ocenjena na 100-150 oziroma 50-250 gnezdečih parov, v tem desetletju pa na 200-800 parov (BIRDLIFE INTERNATIONAL 2004). V Rdečem seznamu ptičev gnezdilcev Slovenije (URADNI LIST RS 2002) je breguljka uvrščena med močno ogrožene vrste (kategorija E2). Podatki iz leta 2008, ki je bilo za breguljko v Sloveniji precej nadpovprečno kažejo, da vsaj v nekaterih letih nacionalna gnezdeča populacija verjetno dosega okoli 1000 parov (DENAC *et al.* 2009). Leto 2011 je bilo za breguljko povprečno, saj je gnezdilo kvečjemu nekaj čez 600 parov (*neobj. podatki* DOPPS). Število breguljk je bilo majhno zlasti v Pomurju, kjer običajno gnezdi največji del slovenske populacije. Poudariti je treba, da je več kot 40% celotne nacionalne populacije gnezdilo v eni koloniji, skupno število znanih zasedenih gnezdišč v tem letu pa je bilo 11, kar je manj kot običajno (15-20) (tabela 1).

Tabela 1: Pregled gnezdišč breguljk v Sloveniji leta 2011.

Lokacija	Regija / Območje	Št. parov	Tip gnezdišča
Gibina	Murska ravan / Mura	20	reka
Murska šuma	Murska ravan / Mura	50	reka
Melinci	Murska ravan	30	gramoznica
Krapje	Murska ravan	30	gramoznica
Središče ob Dravi	Dravska ravan / Drava	50	reka
Slovenja vas	Dravska ravan	250	gradbišče
Šentjakob	Savska ravan / Sava	82	reka
Krško	Krška ravan	20*	gradbišče
Stari Grad	Krška ravan	30	gramoznica
Vrbina	Krška ravan	50	gramoznica
Ravno	Krška ravan	20	gramoznica
Skupaj		612	

* - opazovano kopanje rogov, gnezdenja zaradi nedostopnosti ni bilo mogoče potrditi

Slika 2: Zgornji del gnezdilne stene breguljk na Savi pri Šentjakobu na dan 25.5.2011. Tik pod vrhom je lepo viden niz gnezdilnih rogov. Foto: Tomaž Jančar, DOPPS

Kolonije breguljk v naravnih gnezdiščih so v novejšem času zelo redke. Večinoma jih najdemo vzdolž spodnjega dela Mure med Petišovci in tromejo SLO/H/HR, edina večja kolonija v naravnem gnezdišču na območju reke Drave pa se vzdržuje s pomočjo prostovoljcev. Večina breguljk v Sloveniji v zadnjem času gnezdi v različnih stenah antropogenega nastanka, skoraj izključno v gramoznicah in podobnih izkopih. Največ takšnih lokacij gnezdenja je v Pomurju (običajno 5-7 gramoznic), drugod pa jih najdemo še ob spodnji Savi (2 gramoznici) in ob Dravi (običajno 2-7 gramoznic in podobnih izkopov). Poudariti je treba, da v posameznem letu nikoli niso zasedene vse lokacije, mnoge med njimi pa so za gnezdenje primerne le kratek čas.

4. Kolonija breguljk pri Šentjakobu

Izjemno visoka gladina oziroma velik pretok Save septembra 2010 sta povzročila porušitev ostankov starih obrežnih utrditev na odseku pri Šentjakobu dolvodno od AC mostu. S tem je bila reki omogočeno ponovno oblikovanje naravnega rečnega brega z značilnimi erodiranimi predeli. Že v prvi gnezditveni sezoni po nastanku primerne habitata, je bila maja leta 2011 tukaj odkrita kolonija breguljk, ki predstavlja pomembno razširitev naselitvenega območja v Sloveniji na del države, kjer vrsta ni gnezдила vse od 70-ih let (GEISTER 1995, *neobj. podatki* DOPPS). V letu 2011 je tukaj v enem izmed štirih naravnih gnezdišč v državi gnezdilo 13,4% slovenske populacije breguljk, kar je zelo pomemben del celotne nacionalne populacije vrste.

Naravni rečni bregovi z navpičnimi stenami so ključnega pomena za ohranitev breguljke, saj so takšna gnezdišča za razliko od antropogenih za vrsto uporabna več let ali celo desetletij (naravno obnavljanje z rečno dinamiko), poleg tega pa so zaradi svojih značilnosti običajno bolj varna pred plenilci (BRAČKO & ŠTUMBERGER 1995) in drugimi motnjami (npr. strojnimi deli v gramoznicah), kar zagotavlja boljši gnezditveni uspeh. Po naši oceni je v neposredni okolici še nekaj primernih sten za gnezdenje breguljke, tako da je ob njihovi dolgoročni ohranitvi pričakovati povečanje števila gnezdečih parov na tej lokaciji in oblikovanje povsem novega, stabilnega območja gnezdenja v osrednji Sloveniji.

Slika 3: Gnezdilna stena breguljk na Savi pri Šentjakobu na dan 25.5.2011, ko je bila še povsem ohranjena. Foto: Tomaž Jančar, DOPPS

Slika 4: Gnezdilna stena na Savi pri Šentjakobu na dan 25.5.2011, slikano z nasprotnega brega. Niz gnezdilnih rogov je v zgornjih 10% stene. Foto: Tomaž Jančar, DOPPS

Slika 5: Gnezdilna stena breguljk na Savi pri Šentjakobu na dan 9.8.2011, ko je bil zahodni del stene že uničen. V ozadju delno zgrajena utrđitev brežine. Foto: Tomaž Jančar, DOPPS

Slika 6: Gradbišče kamnometa na dan 8.7.2011. Izvajalec Hidrotehnik se je z deli že povsem približal gnezdilni steni breguljk in skrajno točko, do katere je inšpektorica za okolje dne 26.5.2011 dovolila nadaljevanje del, presegel za 70 m. Foto: Tomaž Jančar, DOPPS

Slika 7: Gradbišče kamnometa v bližini gnezdilne stene breguljk na Savi pri Šentjakobu na dan 8.7.2011. Foto: Tomaž Jančar, DOPPS

5. Literatura

- BIRDLIFE INTERNATIONAL (2004): Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife Conservation Series No. – 12. BirdLife International, Cambridge.
- BAUER, H.- G., BEZZEL, E. & FIEDLER, W. (eds.) (2005): Das Kompendium der Vögel Mitteleuropas. – AULA Verlag, Wiebelsheim.
- BERNDT, R. K., HEIN, K. & GALL, T. (1994): Stabile Brutbestände der Uferschwalbe *Riparia riparia* in Schleswig-Holstein zwischen 1979 und 1991. – Vogelwelt 115: 29-37.
- BRAČKO, F. & ŠTUMBERGER, B. (1995): Breguljka *Riparia riparia* ob slovenski subpanonski Dravi. – Acrocephalus 16 (68-70): 62-67.
- DENAC, D., SMOLE, J. & VREZEC, A. (2009): Naravovarstveno vrednotenje avifavne ob Savi med Krškim in Jesenicami na Dolenjskem s predlogom novega mednarodno pomembnega območja (IBA) za ptice v Sloveniji. – Natura Sloveniae 11 (1): 25-57.
- GEISTER, I. (1995): Ornitološki atlas Slovenije. Razširjenost gnezdil. – DZS, Ljubljana.

- HAGE, H.-J. (2001): Vorkommen der Uferschwalbe *Riparia riparia* im Landkreis Dachau und Umgebung von 1896 bis 2000. – Ornithologische Anzeiger 40: 31-45.
- HENEBERG, P. (1997): Density, breeding biology and ecology of Sand Martin (*Riparia riparia*) in the district of České Budějovice. – Sylvia 33: 54-78.
- HENEBERG, P. (1998): The influence of nestwall size on number and density of nestholes of Sand Martin (*Riparia riparia*). – Sylvia 34: 115-124.
- HENEBERG, P. (2003): Soil particle composition affects the physical characteristics of Sand Martin *Riparia riparia* holes. – Ibis 145: 392-399.
- LOSKE, K.- H. & LAUMEIER, T. (1999): Bestandsentwicklung der Uferschwalbe *Riparia riparia* in Mittelwestfalen. – Vogelwelt 120: 133-139.
- MEAD, C. & SZÉP, T. (1997): Sand Martin *Riparia riparia*. pp. 474-475 V: HAGEMEIJER, W. J. M. & BLAIR, M. J. (ur.): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. – T & A D Poyser, London.
- PIERRE, P. (1985): Evolution recente du statut de l'Hirondelle de rivage (*Riparia riparia*) en Lorraine Belge. – Aves 22 (2): 107-114.
- REEDER, D., MOHL, A., SCHNEIDER-JACOBY, M. & STUMBERGER, B. (2006): 11. The protection of the Drava-Mura wetlands. str. V: Terry, A., Ullrich, K. & Riecken, U. (ur.): The green belt of Europe: from vision to reality. – IUCN, Gland.
- SACKL, P. & ILZER, W. (1997): Neue Brutansiedlungen und Bestandsentwicklung der Uferschwalbe (*Riparia riparia*) in der Steiermark 1992-1996. – Egretta 40 (1): 49-55.
- SZÉP, T. (1993): Changes of the Sand Martin (*Riparia riparia*) population in Eastern Hungary: the role of the adult survival and migration between colonies in 1986-1993. – Ornis Hungarica 3 (2): 56-66.
- SZÉP, T., SZABÓ, Z. D. & VALLNER, J. (2003): Integrated population monitoring of sand martin *Riparia riparia* – an opportunity to monitor the effects of environmental disasters along the river Tisza. – Ornis hungarica 12-13 (1-2): 169-182.
- URADNI LIST RS (2002): Rdeči seznam ptičev gnezdilcev (Aves), št. 82/2002. 24.9.2002